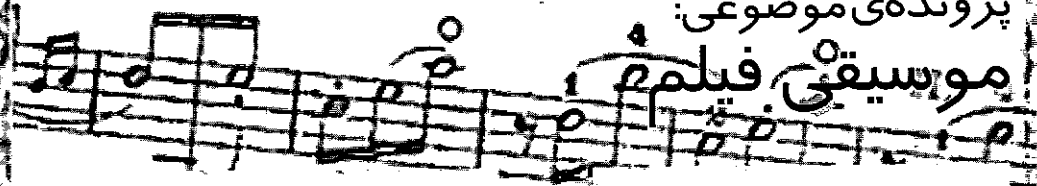

f

پرونده‌ی موضوعی:

موسیقی فیلم

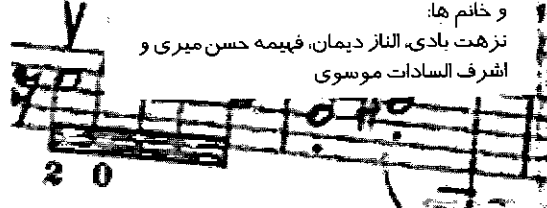
با سپاس از آقایان:

حمید اکرمی، مجید روانجو، مهدی کشاورز،
محمد هاشمی، داوود زادمهر، امیر فرض الهی،
علی‌رضا خالق وردی و پیمان مدار
و خانم‌ها:
نزهت بادی، الناز دیمان، فیهمه حسن میری و
اشرف السادات موسوی

هستی یا نظمی خاص و حرکاتی بسیار موزون به
همراه ترنمی معنوی، یکبارچه سمفونی ستایش را
اجرا می‌کند و تسبیح‌گوی خالق خود است.

نظم و حرکت آهنگین هستی، نوازش ساز موج‌ها،
حق‌حق مرغ عشق و یاحق انسان، موسیقی آفرینش
در پیشگاه عرش الهی است. عظمتی این‌چنین
شگرف و جایگاهی چونان والا برای موسیقی، این
ودیع‌ی الهی را در مکانی قابل تقدیس قرار می‌دهد.
این‌چنین موسیقی در کنار یا زیر و بم هر پدیده‌ی
دیگری قرار بگیرد، بر غنا، ارج و فهم آن می‌افزاید.
با کمی تأمل در این مظاهر می‌توان به سراغ موسیقی
رفت و سهم و نقش آن را در هستی و زندگی انسان
به نظاره نشست.

بدون شک موسیقی تعالی‌بخش و یاور سینماست.
بررسی جایگاه موسیقی و کم و کیف آن با عنوان
«موسیقی فیلم» در سینما موضوع پرونده‌ی این
شماره‌ی نقد سینماست که اهالی سینما، موسیقی و
نقد به آن پرداخته‌اند. شما هم برای مطالعه‌ی این
پرونده با ما همراه شوید.

موسیقی سازان سینما

موسیقی سینمایی

جایگاه موسیقی در سینما

برامون موسیقی فیلم و روش‌های ساخت آن

بررسی موسیقی فیلم کارآوانا

مقدمه‌ی در زیبایی شناسی موسیقی متن فیلم

جستاری در موسیقی فیلم

موسیقی در آثار سینمایی مستند

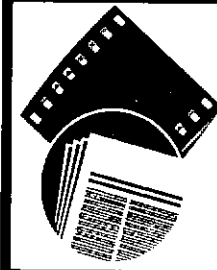
نگاهی به مؤلفه‌ی موسیقی در سینما

یک سینما، یک کره

بروزار تصویر روی آوای موسیقی

اوج گیری دوباره‌ی سینمای موزیکال

موسیقی در خدمت فیلم با فیلم در خدمت موسیقی؟

فرهنگ نام‌ها و فیلم‌های موسیقی‌سازان سینمای ایران (۱۳۵۷ - ۱۳۰۹)

بخش نخست: موسیقی در سینمای قبل از انقلاب

موسیقی‌سازان سینما

بود. سینمای ایران که خود از همان آغاز ده‌ها معضل به همراه داشت، به جز مواردی اندک، از موسیقی در جهت مضامین سطحی و مبتذل فیلم‌ها سود می‌برد و از موسیقی‌ساز چیزی را می‌خواست که فروش فیلمش را تضمین کند.

صدها موسیقیدان و آهنگساز برای صدها فیلمسازی موسیقی ساختند که کار اغلب آن‌ها بدون ارزش بود. در میان موسیقی‌سازان سینما به‌ویژه در اوایل دهه‌ی ۳۰ موسیقیدانان برجسته‌ی کشور هم با یک یا چند فیلم در زمینه‌ی موسیقی همکاری داشتند اما اغلب این هنرمندان با مشاهده‌ی مناسبات مشکل‌دار و ناسالم سینما، آن فضا را رها کردند و به هنرآفرینی در عرصه‌های دیگر مانند رادیو رو آوردند.

اکثر سازندگان موسیقی و آهنگ‌های فیلم‌های ایرانی در سال‌های قبل از انقلاب، دارای هنر ویژه یا سبک خاصی نبودند و کار آن‌ها مانند خود فیلم‌ها بی‌مایه، سطحی و بازاری بود.

در سینمای قبل از انقلاب دو یا چند نفر برای یک فیلم موسیقی می‌ساختند، یک نفر موسیقی متن و دیگری آهنگ فیلم را می‌ساخت؛ تفکیک این دو نوع موسیقی از این قرار بود که اولی ساخت کلیت موسیقی فیلم و دیگری آهنگسازی صحنه‌های آوازخوانی آن را انجام می‌داد. معمولاً موسیقیدانان متبحر سعی می‌کردند که فقط موسیقی متن فیلم را بسازند و ساخت آهنگ و ترانه به عهده‌ی حرفه‌بی‌های این عرصه بود. البته کسانی هم بودند که موسیقی متن و آهنگ‌های فیلم را خود می‌ساختند. در زمینه‌ی موسیقی فیلم‌های ایرانی، یک نوع کار معمول بود و هنوز هم هست؛ این که، خود فیلمسازان یا کسانی دیگر از میان آهنگ‌های مشهور جهان قطعاتی را به سلیقه‌ی خود و هماهنگ با محتوای فیلم‌های ایرانی انتخاب می‌کردند و در فیلم مورد استفاده قرار می‌دادند. این نوع کار که به انتخاب موسیقی موسوم بود، بعدها یک نوع شغل و تخصص شد و

جبار آذین

اشاره:

موسیقی هنری اصیل و ارزشمند است و قدمت آن به ظهور صوت و صدا نزد بشر می‌رسد. کشف توان صوت‌سازی در انسان و ابداع ابزارهای ابتدایی نواختن اصوات، چیزی را در بشر به وجود آورد که طی قرن‌ها شکل و سامان گرفت و با عنوان هنر موسیقی با فرهنگ انسان‌ها در هم آمیخت. هر چه انسان در استفاده از ابزار نواختن موسیقی متبحرتر و خود این آلات پیشرفته‌تر شد، حاصل و آفرینش ذهن و ابزار تکامل یافت و قانونمند شد تا آن‌جا که اکنون انسان منهای موسیقی را انسانی ناقص می‌داند. واقعیت این که انسان با کشف قابلیت‌های صداسازی خود و ابداع ابزار موسیقی، هنری را به وجود آورد تا او را در مسیر تکامل و استفاده‌ی پهنه از نعمت‌های خداوند یاری کند. از همین منظر هنرها عموماً متشکل از ابزارهای اندک که انسان از آن‌ها بهره می‌گیرد تا هنرآفرینی کند.

در مسیر استفاده از هنرها، به موازات رشد و پیچیده شدن زندگی و تمدن انسان‌ها در طول تاریخ، نحوه‌ی استفاده از ابزار هنر تغییرات بسیار به خود دید و گاه این تغییرات انسان را چنان غرق در لذت‌جویی و نفس‌پروری کرد که او از هنر به‌ویژه موسیقی در جهت لذت‌آفرینی و سرگرمی صرف بهره گرفت و مسیر خود و موسیقی را واژگون کرد؛ به گونه‌ی که به جای آن که موسیقی انسان را به لحاظ معنا رشد دهد، از معنویت دور کرد و به ورطه‌ی لذت‌جویی و معنویت‌گریزی انداخت.

در این باور که موسیقی محصول ذهن انسان و ابزار است، تردید نیست، مسئله، چگونگی استفاده از ابزار موسیقی و نتیجه‌ی کار است. از موسیقی در مکاتب مختلف فکری و هنری و ادیان تعریف، توصیف‌ها و تشبیهات متعدد و گاه متغیر یا یکدیگر شده است اما در هدفمند بودن و معنویت‌سازی هنر موسیقی، اکثر آن‌ها مشترک‌اند. در دین مبین اسلام هم بر وجود موسیقی شرعی، انسان‌ساز و هدفمند که انسان را در راه تکامل یاری بخشد، تأکید شده و انسان را در بهره‌بری نادرست از موسیقی که باعث دوری او از خود و خدا شود، هشدار کرده است.

در رژیم شاهنشاهی و هنر و سینمای شاهنشاهی آن چه محوریت داشت، سلطه‌ی ضدارزش‌ها بر مبانی ارزشی بود و ابزار هنر در خدمت ابتذال به کار می‌رفت. البته هنرمندان اصیل و بافرهنگی هم داشتیم که به نقش حقیقی موسیقی در زندگی و تکامل انسان‌ها باور داشتند و در این مسیر حرکت می‌کردند که اغلب در انزوا و گمنامی زندگی و هنرآفرینی می‌نمودند اما سلطه با مبتذل‌سازان کافه و کاباره

مرتضی حنا

طلایی، عصیان، سه ناقتلا در ژاپن، مومیایی (مجتهدی)، قهرمان دهکده، میلیونر فراری، حاتم طایی، شوخی نکن دلخور می‌شم، جهان پهلوان، شارلاتان، یک قدم تا بهشت، امروز و فردا، گدایان تهران، مرد نامریی، لیلانج، فرار از حقیقت، هارون و قارون، مرد سرگردان، ایستگاه ترن، توفان نوح، گوهر شب چراغ، میلیونرهای گرسنه، مردی از اصفهان، ایمان، ۰۰۰۸، چرخ فلک، قربانی سوم، دالاهو، زیر گنبد کبود، نیم‌وجبی، معجزه، شکوه جوانمردی، زنی به نام شراب، مرد بی‌ستاره و سرنوشت.

پس از انقلاب: برنج خونین (اجرا)، عبور از میدان مین، پایگاه جهنمی، شکار شکارچی، مشت، یایکوت و مرگ گرگ‌ها.

حسین واثق؛ آهنگساز فیلم‌های کلاه مخملی

پیش از انقلاب: کوچه‌مردها، زیر بازارچه، حیدر، یک چمدان، علی سورچی، توبه، اتل‌متل‌توتوله، فتنه‌ی چکمه‌پوش، ساحره، مرد، خانواده‌ی سرکارغصنفر، قایقرانان، همیشه قهرمان، آب‌نبات چوبی، عاصی (مطلبی)، خانوم‌خانوما، یک میلیونر دو مفلس، معشوقه، طاهر، پاپوش، بندری، جنوبی، نامحرم، غریب، کج کلاخان، محبوب بچه‌ها، پسرخوانده، مکافات، بی‌حجاب، دختران بلا - مردان ناقتلا، سرطلایی، بنده‌ی خدا، صلاة ظهر، جوانمرد، ناچورها، ایرمرد، این دست کجه، سلام بر عشق، مواظب کلات باش، گلنسا در پاریس، مهدی‌فرنگی، چشمان بسته، هوس، دزد سوم، هم‌قسم، شهر شراب، شیر، سه ماه تعطیلی، تلافی، خان‌نایب، حکم تیر، حق و ناحق، گدای اشرف‌زاده، خشم و خون و سنج.

پس از انقلاب: جانبازان.

مرتضی حنا: از پهلوان مفرد تا خونبارش

«مرتضی حنا» از معدود آهنگسازان باسواد سینما بود که به مدد آهنگ‌های به‌نسبت خوب او، بسیاری از فیلم‌های ایرانی تا حدودی جلوه کردند. حنا معمولاً برای هر فیلمی آهنگ نمی‌ساخت. برای او مضامین فیلم‌ها و سازندگان آن‌ها بااهمیت بودند. او پس از انقلاب هم برای چند فیلم موسیقی ساخت. کارنامه‌ی موسیقی حنا در سینمای ایران به قرار زیر است:

در بسیاری از فیلم‌های ایرانی مورد استفاده قرار گرفت. در سال‌های آغازین تولید فیلم در کشور، عده‌ی از آهنگسازان و نوازندگان مشهور موسیقی در بعضی فیلم‌ها از جمله فیلم «توفان زندگی» ساخته‌ی «علی دریایی» به خاطر مضمون و قصه‌ی فیلم که درباره‌ی زندگی هنرمندان موسیقی بود، نوازندگی کرده‌اند که در متن به آن‌ها هم اشاره شده است.

آن چه تحت عنوان «موسیقی‌سازان سینما» در دو فصل سینمای قبل و بعد از انقلاب از نظر می‌گذرانید، نوعی فرهنگ سینمایی و موسیقایی است که امیدواریم به سؤال‌های فراوان اهل این دو هنر در دستیابی به نام‌ها و فیلم‌های موسیقیدانان و فیلم‌های ایرانی پاسخ مثبت دهد.

متن حاضر قسمت سومی هم دارد که به یاری خداوند در فرصت‌های مقتضی ارائه خواهد شد. در بخش سوم فیلم‌هایی را که قصه‌ی آن‌ها درباره‌ی موسیقی و هنرمندان موسیقی است یا فیلم‌هایی که موسیقیدانان کشور در آن‌ها ایفای نقش کرده‌اند، مورد بازنگری و تحلیل قرار خواهیم داد.

نکته‌ی پایانی این که، در این مطلب به هزار و یک دلیل به مشروح زندگی و تحلیل آثار عده‌ی از موسیقی‌سازان سینمای قبل از انقلاب نپرداخته‌ایم. یک دلیل از آن هزار و یک دلیل این که، بعضی از آن‌ها و آثارشان قابلیت مطرح شدن بیش‌تر را نداشتند و پرداختن به دیگران کم‌تعداد هم جذابیتی نداشت و ساختار متن را بر هم می‌زد، مگر آن‌ها که در سینمای ایران نقشی مؤثر داشتند یا در سینمای بعد از انقلاب هم فعال‌اند.

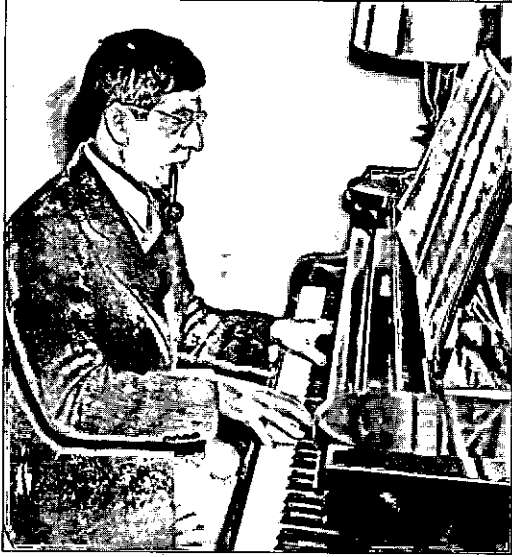
در هر حال محصول ماه‌ها تحقیق در اختیار شماست، امید که برای اهل هنر مفید باشد.

موسیقی‌سازان سینما در یک نگاه

رویک منصوری؛ تدوینگر موسیقی فیلم‌های ایرانی

«رویک منصوری» از قدیمی‌ترین اعضای خانواده‌ی سینمای ایران، از همان سال‌های نخستین تولید فیلم در کنار پیشکسوتان سینما با فعالیت در عرصه‌های میکس و موسیقی‌گذاری روی فیلم‌های ایرانی، در خدمت سینمای ایران بود و طی سال‌ها برای ده‌ها فیلم ایرانی موسیقی تهیه و مونتاژ کرد. او با آن که هرگز برای هیچ فیلمی موسیقی نساخت، اما نامش به عنوان آهنگساز در تیتراژ فیلم‌ها درج می‌شد. او در واقع تهیه‌کننده و تدوینگر موسیقی فیلم‌های ایرانی بود. کارهای منصوری عبارت‌اند از:

پیش از انقلاب: آس‌ویاس، طلای سفید، نصیب و قسمت، گذشت، کلید، گرگ‌های گرسنه، عروس دهکده، انتهای ظلمت، قریون خودم، وحشت، جاده‌ی مرگ، فرار، محکوم، آقای قرن بیستم، نایب‌های هفت‌ماهه، مسیر رودخانه، انسان‌ها، قانون زندگی، ترانه‌های روستایی، آیش دختر کولی، شیطان در می‌زند، زندگی دوزخی، سه تفنگدار، مرخصی اجباری، قهرمان قهرمانان، زن و عروسک‌هایش، شیطان بلا، خوشگل خوشگلا، گنج قارون، نبرد غول‌ها، موطلایی شهر ما، مزد خونین، مراد و لاله، سه کارآگاه خصوصی، شمسی‌پهلوان، رانندگان جهنم، نخاله‌ی قهرمان، داماد فراری، قفس

موسیقی سینمایی

پیمان مدار

«برنارد هرمن» سازنده‌ی موسیقی متن بیش‌تر فیلم‌های مشهور «هیچکاک» جمله‌ی معروفی دارد: «هیچکاک ۶۰ درصد فیلم را می‌سازد و من ۴۰ درصد باقیمانده را». این جمله درست است و تقریباً ۷۰ درصد تصویر و صدا و موسیقی را در سینما روشن می‌کند. با توجه به این که هرمن و هیچکاک از استادان مسلم سینما هستند.

موسیقی متن در سینما نباید اصطلاحاً از تصویر جلو بزند، زیرا بیننده در درجه‌ی اول برای دیدن فیلم به سینما آمده است و در درجه‌ی دوم برای شنیدن موسیقی. حتی نسبت ۵۰ به ۵۰ هم در مورد تصویر و موسیقی در سینما نادرست است. فیلم «محمد رسول‌الله» ساخته‌ی فیلمساز فقید «مصطفی عقاد» با موسیقی متن «موریس ژار» یکی از بهترین فیلم‌های تاریخ سینماست، ولی تنها ایراد فیلم آن است که در آن مقدار تصویر و موسیقی با هم مساوی هستند.

البته مسئله‌ی مهمی در این میان وجود دارد و آن این است که موسیقی متن مثلاً در یک فیلم اسلامی - ایرانی با فیلمی از یک کارگردان مسیحی تفاوتی اساسی دارد، چرا که بزرگ‌ترین مشخصه‌ی هنر یک مسیحی که برگرفته از تفکرات اوست «تراژدی» است. به خاطر همین سینمای آن‌ها به سمت سینمای ترسناک، جنایی و دلهره‌آور میل پیدا می‌کند (سینمای هیچکاک) ولی بزرگ‌ترین مشخصه‌ی هنر ایرانی - اسلامی در درجه‌ی اول وجود «قهرمان» مانند رستم و در درجه‌ی دوم «عاشقانه بودن» مانند لیلی و مجنون است. به همین خاطر است که سینمای ایرانی - اسلامی می‌شود فیلم «باران» اثر «مجید مجیدی» با موسیقی متن «خوشایند» ■

پیش از انقلاب: بهلول، ساحل انتظار، عروس دریا، الماس ۳۳، پل، کاکو، پهلوان مفرد، فرار از تله، قصاص، لذت گناه، راز درخت سنجید، قلندر، جهنم به‌اضافه‌ی من، صمد و فولادزره‌دیو، قصه‌ی ماهان، گریگ بیزار، امشب اشکی می‌ریزد و عروس دجله.

پس از انقلاب: خونبارش، سند زنده، تشریفات، مردی که موش شد، تیرباران، جعفرخان از فرنگ برگشته و سلام بر سرزمین من.

اسفندیار منفردزاده؛ یاور قیصر سینمای ایران

«اسفندیار منفردزاده» یار سوم دبستانی «مسعود کیمیایی» و «فرامرز قریبیان» (!) با آغاز فیلمسازی کیمیایی به سینمای حرفه‌ی ایران پیوست و با ساخت موسیقی فیلم پرسر و صدای «قیصر» در زمینه‌ی موسیقی فیلم مطرح شد. او که عمدتاً به صورت غریزی و به قول معروف «دلی» موسیقی می‌ساخت، هرگز نت‌آموزی نکرد و موسیقی را به صورت علمی نیاموخت. منفردزاده برای چند فیلم و اغلب فیلم‌های کیمیایی موسیقی ساخت. کارهای او عبارت‌اند از: بیگانه بیا، قیصر، رقاصه‌ی شهر، پنجره، داش‌آکل، خداحافظ رفیق، تپلی، خواستگار، بلوچ، تنگنا، خاک، نفرین، گوزن‌ها، غزل، صبح خاکستر و طولی.

مجتبی میرزاده در خانه‌ی عنکبوت!

«مجتبی میرزاده» از آهنگسازان فعال سینمای ایران بود که پس از انقلاب هم برای تعدادی فیلم ایرانی موسیقی ساخت. پرونده‌ی کار موسیقی او در سینمای کشور که سال‌ها قبل به جمع خارج‌نشینان ایرانی پیوست و در همان‌جا به دیار باقی شتافت، به این قرار است: پیش از انقلاب: درشکه‌چی، شاطر عباس، صمد و قالیچه‌ی حضرت سلیمان، لوطی، عمو یادگار، عزیزقرقی، محلل، خانه‌ی قمرخانم، حکیم‌باشی، تخت‌خواب سه‌نفره، عیالوار، قیامت عشق، علی‌کنکوری، صمد خوشبخت می‌شود، میراث، صمد در راه ازدهله، جای امن، در امتداد شب، بن‌بست، عبور از مرز شب و نفس بریده.

پس از انقلاب: اعدامی، دادا، جایزه، تفنگدار، قرنطینه، خانه‌ی عنکبوت، مدرک جرم، پنجمین سوار سرنوشت، حماسه‌ی مهران، بانو (مشاور موسیقی)، گل‌ها و گلوله‌ها و مسافران مهتاب ■ ادامه دارد